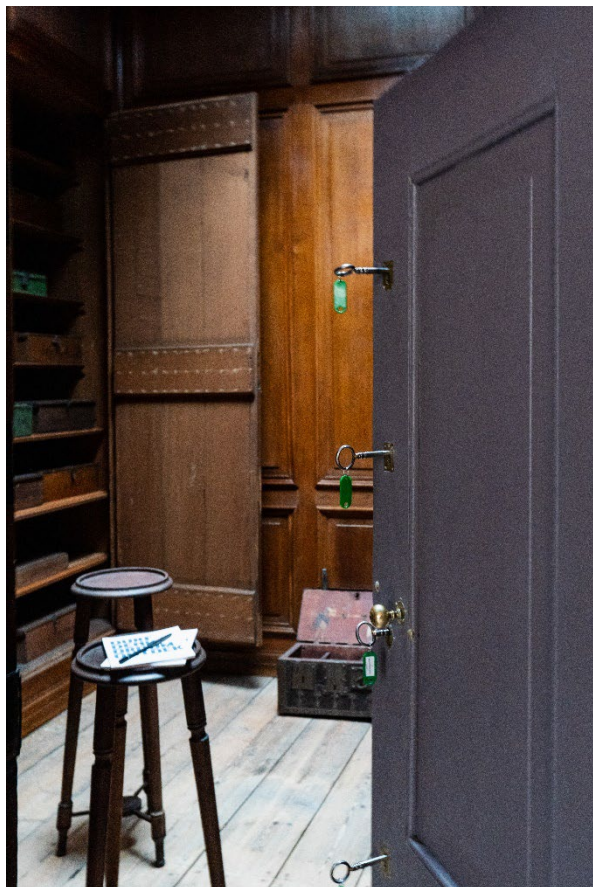

Vijf sleutels tot de Verlichting

voor leerlingen geschiedenis havo/vwo bovenbouw

Docentenhandleiding

Inhoud

1	Inleiding	p. 2
2	<i>Vijf sleutels tot de Verlichting, voor havo/vwo geschiedenis bovenbouw</i>	p. 2
	a. Doelstellingen en kenmerkende aspecten	p. 2
	b. Tijd	p. 3
	c. Kosten	p. 3
	d. Reservering	p. 3
3	Vorbereidende les	p. 3
	a. Korte introductiefilm	p. 3
	b. Wereldburgerschap - ontwikkelingsdoelen	p. 4
4	Bezoek Pieter Teylers Huis	p. 4
	a. Ontvangst	p. 4
	b. Quests Pieter Teylers Huis	p. 5
	c. Dromenworkshop <i>Teylers van Nu en Straks</i>	p. 5
6	Verwerkingsles op school (optioneel)	p. 5
	a. Stadswapen	p. 5
	c. Podcast	p. 6
7	Bijlagen I, II, III: opdrachten voorbereidende les	p. 7
	Bijlage IV: opdracht verwerkingsles	p. 10

1 Inleiding

De wereld beter maken voor zoveel mogelijk mensen: dat was het ideaal van Pieter Teyler – de naamgever van Teylers Museum. Welke idealen drijven de leerlingen van nu? Hoe willen zij de wereld beter maken voor zoveel mogelijk mensen? Over idealen van toen en nu gaat dit programma *Vijf sleutels tot de Verlichting* voor leerlingen geschiedenis havo/vwo bovenbouw.

Teylers Museum in Haarlem werd in 1784 als eerste museum in Nederland opgericht. Het dankt zijn bestaan aan Pieter Teyler van der Hulst, een rijke bankier uit Haarlem. Als man van de Verlichting vond hij het belangrijk om kennis over kunst en wetenschap te vergroten en onder burgers te verspreiden, om kansarme kinderen te helpen en de leefomstandigheden van armen te verbeteren. Hij stierf kinderloos in 1778 en met het geld van zijn nalatenschap werden Teylers Hofje en Teylers Museum gebouwd en ingericht.

Leerlingen bezoeken in dit programma zijn woonhuis, waarin na zijn dood Teylers Stichting werd opgericht om de idealen uit zijn testament uit te voeren. Door middel van uitdagende 'Quests' à la een Escaperoom onderzoeken ze Teylers Verlichtingsidealens, maken kennis met het testament en verwonderen zich over zijn huis. Belangrijk onderdeel van het bezoek is een 'dromenworkshop' waarin ze Teylers idealen naast die van 'Teylers van Nu' leggen en tenslotte nadenken over hun eigen toekomstdromen en idealen voor een betere wereld.

2 *Vijf sleutels tot de Verlichting* voor leerlingen geschiedenis havo/vwo bovenbouw

Het programma is ontwikkeld om leerlingen te helpen een concreet beeld van zo'n abstract begrip als de Verlichting te vormen en om van daaruit een link naar het heden en naar (Wereld)burgerschap te leggen. Het programma haakt aan bij de eindtermen in de diverse methodes en de syllabus CE Geschiedenis VWO (paragraaf 4.4 Historische context: *Verlichtingsideeën en de democratische revoluties 1650 – 1848*).

Vijf sleutels tot de Verlichting bestaat uit drie delen:

- een voorbereidende les op school (max. 1 lesuur),
- een bezoek aan het museum en Pieter Teylers Huis (1,5 uur)
- een optionele verwerkingsles op school (ca. 1 lesuur).

a. Doelstellingen en kenmerkende aspecten

De algemene doelstellingen van het hele programma luiden:

- Leerlingen denken na over werelddoelen en leren de idealen van Teyler kennen
- Leerlingen maken kennis met een aantal moderne 'filantropen' à la Pieter Teyler en denken na over hun eigen toekomstdromen voor een ideale wereld
- Leerlingen gaan actief op zoek naar de betekenis van de Verlichtingsideeën voor het heden en voor henzelf
- Leerlingen krijgen inzicht in de denk- en leefwereld van de Nederlandse, verlichte burgerij aan het eind van de 18^e eeuw
- Leerlingen herkennen in het geboden bronnenmateriaal de kenmerkende aspecten van de Verlichting
- Leerlingen bespreken het geboden bronnenmateriaal met hulp van argumenten en houden rekening met het onderscheid tussen feiten en meningen

De volgende kenmerkende aspecten (Verlichting) zijn in het programma verwerkt:

- 27 Rationeel optimisme en een 'verlicht denken' dat werd toegepast op alle terreinen van de samenleving: godsdienst, politiek, economie en sociale verhoudingen
- 29 Uitbouw van de Europese overheersing, met name in de vorm van plantagekoloniën en de daarmee verbonden trans-Atlantische slavenhandel, en de opkomst van het abolitionisme
- 30 De democratische revoluties in westerse landen met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap

b. Tijd

De voorbereidende les duurt max. 1 (les)uur; het bezoek aan het museum 1,5 uur (90 min). Optioneel kunt u op school de ervaring verdiepen door verder te discussiëren over de idealen van de leerlingen en deze op creatieve wijze laten verwerken in een 'stadswapen'.

c. Kosten

Het bezoek aan het museum kost € 150,- voor een klas van max. 30 leerlingen. Schoolbegeleiders hebben gratis toegang. Het museum gaat uit van minimaal een begeleider per 15 leerlingen; bij 30 leerlingen dus minimaal twee.

De cultuurkaart is geldig. Voor het aanmaken van een web-order heeft het museum de naam van de budgethouder nodig en het nummer van diens cultuurkaart.

d. Reservering

Reservering is noodzakelijk. Dit kan bij de afdeling Publiekszaken: reserveringen@teylersmuseum.nl of 023-5160972.

Annulering kan kosteloos tot 10 dagen van te voren. Daarna worden de kosten voor de rondleiding in rekening gebracht.

3 Voorbereidende les

Om het bezoek aan Pieter Teylers Huis zo 'rijk' mogelijk te laten zijn, is het goed om de voorbereidende les op school te doen. Leerlingen denken na over (wereld)burgerschap en de thema's die zij daarin het belangrijkste vinden.

a. Korte introductiefilm

Bekijk samen eerst een korte introductiefilm over Pieter Teylers Huis. De woorden zijn van spoken word artiest Mike Warners; de dans van Gene Power.

Kijkopdracht voor de leerlingen:

Kijk, luister en bedenk voor jezelf wat jij de mooiste woorden vindt, de mooiste beweging of de mooiste kamer.

<https://www.youtube.com/watch?v=3w-q-QpdAUy> (2:06 min)

Wissel de mening over woorden/beweging/kamer van de leerlingen klassikaal met elkaar uit.

b. (Wereld)burgerschap - ontwikkelingsdoelen

Nodig: - papier & potlood / pen / drie opdrachten (zie Bijlage I, II, III)

Wereldburgerschap kenmerkt zich in 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelen (of Sustainable Development Goals: sgd's). <https://www.sdgnederland.nl/de-17-sdgs/> staan deze doelen uitgelegd en uitgewerkt.

- 1 Bekijk met elkaar het filmpje (2:59 min) op de site en de doelen.
- 2 Verdeel de klas in groepjes van ca. 3 leerlingen: deze groepjes zullen in dezelfde samenstelling in het museum met elkaar samenwerken.
- 3 Deel de eerste opdracht uit: [Bijlage I](#)
- 4 Voor deze opdracht bespreken de leerlingen in hun groepjes:
 - a. Wat vinden ze zelf de **drie** belangrijkste van de 17 doelen?
 - b. Als ze naar hun eigen stad kijken, welke werelddoelen zijn dan toepasbaar? Welke niet? Laat ze de toepasbare stadsdoelen opschrijven. Dit hoeven niet dezelfde te zijn als bij A.
- 5 Deel de tweede opdracht uit: [Bijlage II](#)
 - a. In Bijlage II zijn 8 van de 17 Werelddoelen bij elkaar gezet, die toepasbaar kunnen zijn in een stad. De leerlingen vergelijken: zijn dit dezelfde doelen als de leerlingen bij vraag 4B zelf hebben uitgekozen?
 - b. Ontbreken er doelen? De leerlingen bedenken er in ieder geval één.
 - c. De leerlingen kiezen uit deze lijst van 8 'stadsdoelen' – evt. aangevuld met eigen doelen – drie doelen waaraan ze zelf, in hun stad, willen meewerken om hun leefomgeving voor iedereen te verbeteren. Ze omcirkelen die op de lijst.
- 6 Inventariseer klassikaal de drie voorkeursdoelen van ieder groepje.
- 7 Deel de derde opdracht uit: [Bijlage III](#)
 - a. Elk groepje gaat **één** doel verder uitwerken: probeer te bereiken dat alle groepjes een eigen voorkeursdoel onder handen nemen, maar zoveel mogelijk verschillende in de hele klas.
 - b. Elk groepje bedenkt bij hun voorkeursdoel de volgende zaken, die het doel perfect kunnen ondersteunen in een stad:
 - i. Een activiteit / evenement
 - ii. Een bouwwerk
 - iii. Een levenshouding (van jezelf of alle stadsbewoners) waarmee het doel bereikt kan worden

In de [Bijlagen](#) vindt u de opdrachten voor de leerlingen. U kunt ze printen en uitdelen, of op het digibord klaarzetten.

4 Bezoek Pieter Teylers Huis

a. Ontvangst

Uw leerlingen en de begeleiders worden door de rondleiders ontvangen bij de **achteringang van Teylers Museum: Nauwe Appelaarsteeg 3**.

Het bezoek duurt in totaal 1,5 uur (90 min). De klas wordt door twee rondleiders ontvangen in de achterhal. Hier kunnen jassen en tassen in een kast worden geplaatst. De rondleiders ontpoppen zich als 'notaris' en leggen uit dat de laatste wil van Pieter Teyler alleen met zijn échte vrienden gedeeld wordt, die net als hij de Verlichtingsideeën kennen en aanhangen. En dus zullen de leerlingen eerst moeten bewijzen dat ze vrienden zijn. Dat kunnen ze doen door een aantal 'Quests' op te lossen in de verschillende kamers van het Huis.

b. Quests Pieter Teylers Huis (ca. 50 min)

De klas wordt in 5 subgroepen gesplitst van ieder max 6 leerlingen. De 'notarissen' nemen de groepen mee het huis in waar ze in elke kamer 'Quests' moeten beantwoorden zodat uiteindelijk de code kan worden ontcijferd om de deur met de 5 sleutels te openen. Er moet samengewerkt worden om de vragen te beantwoorden m.b.v. de 'Bronnen', letters voor woorden te vinden die samen de slotzin moeten vormen, en aanwijzingen op een plattegrond gelezen om de volgende kamer te vinden.

Na ca. 50 minuten neemt de notaris alle groepen mee naar de 1^e verdieping. Hier moet blijken of de slotzin gevonden is, waarna de deur met de 5 sleutels voor ze open gaat...

c. Dromenworkshop Teylers van Nu en Straks (ca. 40 min)

Als de leerlingen de verrassing in de kluis achter de deur met 5 sleutels gevonden hebben, gaan ze in twee groepen naar de ruimtes voor de 'dromenworkshop Teylers van Nu en Straks'. Hier wordt gereflecteerd op de Verlichtingsidealen van Pieter Teyler, van moderne filantropen als Clarence Seedorf, Greta Thunberg en Malala (Teylers van Nu), en op die van henzelf voor een Ideale Stad of zelfs Wereld. Die idealen mogen ze met een ganzenveer vastleggen in een schrift en fotograferen om mee naar school te nemen voor de verwerkingsles.

5 Verwerkingsles op school (optioneel)

a. Stadswapen voor een Ideale Stad

Nodig: voorbeeldblad met stadswapens (Bijlage IV), papier, potlood, stiften of kleurpotloden

Terug op school kunt u verder gaan met de idealen voor een Stad die in de voorbereidende les zijn bedacht, en die in de dromenworkshop zijn aangescherpt en uitgekristalliseerd. Dit kan door een nieuw stadswapen te ontwerpen dat perfect de Ideale Stad van de groepjes symboliseert. Hieronder een suggestie voor de inrichting van een dergelijke les (ca. 35 min).

- 1 Deel aan de (bestaande) groepjes het voorbeeldblad (**Bijlage IV**) uit met stadswapens (Amsterdam, Den Bosch, Deventer, Haarlem, Rotterdam).
- 2 Bespreek de vaste kenmerken van een stadswapen:
 - de 'wapendragers' (in de voorbeelden: leeuwen, ridders, mensen)
 - de symbolen en/of dieren en/of planten op het wapen
 - de woorden (of zin) die de boodschap ondersteunen
 - de kleuren
 - de vlakverdeling
- 3 Deel schetspapier en potloden uit. Ieder groepje gaat een kenmerkend stadswapen bedenken bij het ideaal / de dromen die ze in de dromenworkshop in het museum hebben geformuleerd en gefotografeerd. Laat ze brainstormen over de verbeelding van hun idealen en bijbehorende 'spreuk', en schetsen maken.
- 4 Laat na enige tijd brainstormen en schetsen elk groepje met twee leden gaan kijken bij de andere groepjes. De derde deelnemer blijft op zijn plaats om andere groepsleden uit te leggen wat hun schetsontwerp is.

- 5 Groepsleden keren terug en horen van het 3^e groepslid de vragen die gesteld zijn bij het eigen ontwerp. Nu is het tijd voor bijstelling/correctie/verbetering, met medeneming van wat ze bij anderen gezien hebben. Op een nieuw tekenvel wordt het definitieve stadswapen in kleur getekend.
- 6 De definitieve stadswapens worden op het bord geplakt en klassikaal besproken. Welk stadswapen geeft het best de idealen weer van de groep?

b. Podcast

Tenslotte is er nog de mogelijkheid om (een deel van) de Podcast te beluisteren waarin Dide Vonk en Diederik Jekel enthousiast vertellen over hún eerste bezoek aan Pieter Teylers Huis. Te beluisteren via YouTube of Spotify:

<https://www.youtube.com/watch?v= Q3tgEzbgEc>
<https://open.spotify.com/show/6lARHhTy5lvLEBjYhyhaPk>

De complete podcast duurt 42:28 min. Vanaf **32 tot 40:40 min** bespreekt Diederik Jekel het fenomeen 'complotdenken'. Hij verwijst op dat moment terug naar het citaat van Kant: *Durf te denken*. In verband met kenmerkend aspect 26 (Wetenschappelijke revolutie) kan het interessant zijn om zijn mening naast die van de leerlingen te leggen.

7 Bijlagen

I Opdracht 1 (ca. 10 min):

- 1 Je werkt samen in een **groepje**.
- 2 Kies samen **drie Duurzame Ontwikkelingsdoelen** die jullie het allerbelangrijkst vinden om de **wereld** voor iedereen beter te maken. Beargumenteer je mening en probeer het als groepje met elkaar eens te worden over die drie doelen – dus niet ‘meeste stemmen gelden’. Noteer deze doelen op papier.
- 3 Als jij jouw eigen **stad** en **leefomgeving** wilt verbeteren, kun je dan uit de voeten met de door jullie gekozen werelddoelen? Bespreek met elkaar of deze toepasbaar zijn in jouw stad. Omcirkel op het papier de bruikbare doelen en streep de onbruikbare door. Als er geen enkel doel overblijft: kijk dan nog eens naar de 17 werelddoelen en kies er drie uit die bruikbaar zijn in je stad.

II Opdracht 2 (ca. 5 min):

- 4 Bekijk de 8 geselecteerde duurzame doelen hieronder. Zitten die van jullie voor je stad er ook bij? Voeg één doel toe dat jullie zelf bedenken om je eigen **stad** te verbeteren.
- 5 Omcirkel op de lijst de drie doelen waaraan jullie zelf in je stad zouden willen meewerken om de **leefomgeving** voor **iedereen** te **verbeteren**. Daartussen mag dus ook je eigen bedachte doel zitten!

Geen armoede

Beëindig armoede overal, zorg voor sociale zekerheid en de beschikbaarheid van economische middelen

Kwaliteitsonderwijs

Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsonderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen

Vrede, justitie en sterke publieke diensten

Minder geweld, einde aan uitbuiting, misbruik, mensenhandel, corruptie en illegale wapenhandel; versterking rechtssystemen, transparante informatie en bescherming vrijheden

Gendergelijkheid

Gelijke rechten voor vrouwen en meisjes op onderwijs, gezondheidszorg, werk, politiek, economie en het openbare leven; einde aan geweld en uitbuiting

Waardig werk en economische groei

Goede arbeidsomstandigheden, bestrijding van werkeloosheid, kinderarbeid en slavernij

Schoon water en sanitair

Toegang voor iedereen tot schoon drinkwater en sanitair; einde aan de vervuiling

Duurzame steden en gemeenschappen

Duurzame groei; m.b.v. innovatie kansen bieden; zorgen voor schoon drinkwater, **huisvesting**, energie, riolering; opheffing sloppenwijken

Ongelijkheid verminderen

Minder inkomensongelijkheid; inkomensgroei van arme mensen; einde aan discriminerende wetten; veiliger migratie en mobiliteit

III Opdracht 3 (ca. 15 min):

- 6 Klassikaal bespreken jullie eerst welk groepje welke doelen heeft gekozen. Elk groepje gaat één doel verder uitwerken – probeer met elkaar te bereiken dat alle groepjes een eigen voorkeursdoel onder handen nemen, maar zoveel mogelijk verschillende.
- 7 Bedenk samen bij dit doel:
 - a. Een **activiteit / evenement**
 - b. Een **bouwwerk**
 - c. Een **levenshouding (van jezelf of je stadsgenoten) waarmee het doel bereikt kan worden**
- 8 **Schrijf** deze ideeën op.
- 9 **Neem je notitie en je doel mee naar het museum.**

IV Voorbeeldblad Stadswapens

Kenmerken:

- de 'wapendragers' (in de voorbeelden: leeuwen, ridders, mensen)
- de symbolen en/of dieren en/of planten op het wapen
- de woorden (of zin) die de boodschap ondersteunen
- de kleur & kroon
- de vlakverdeling

Voorbeelden:

Haarlem:

Moed heeft het geweld overwonnen

Amsterdam:

Den Bosch:

Rotterdam:

Deventer:

Leiden:

